

נדרים כא

משה שווערד

1. תוספות מסכת נדרים דף כ עמוד ב

ארבעה נדרים - עד השתא איירי בכינויי האסורין ובכינויי המותרים במתפיס בדבר הנדור ובמתפיס בדבר המותר והשתא מיירי בנדרים דאע"ג דהוציאם מפיו בלשון שאר נדר אפילו הכי מותרין וטעמא הוי משום דבעינן פיו ולבו שוין ואנן סהדי דלא שוו פיו ולבו בהני ד' נדרים והיינו טעמא דלא פריך בגמרא והא דברים שבלב כדפריך לקמן אנדרי אונסין משום דבעינן פיו ולבו שוין ונדרי זירוזין שריין מהאי טעמא.

2. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף כא עמוד א

שניהן רוצין בג' דינרין. ולא היה בלבם לשם נדר אלא המוכר נדר לזרז הלוקח שיוסיף דמים וכן הלוקח כדי שיפחות המוכר מדמי המקח הלכך לא הוי נדר דבעינן פיו ולבו שוין ואע"ג דדברים שבלב אינן דברים ואם יאמר הנודר כך היה בלבי כשנדרתי לא אזלינן בתר מחשבתו [1] היכא דמוכח מילתא כי הכא שכן דרך כל מוכרין ולוקחין לעשות כן אזלינן בתר דברים שבלב:

3. הר"ן מסכת נדרים דף כא עמוד א

שניהם רוצין בשלשה דינרין - שהמוכר היה דעתו לשלשה ולא נתכוון בנדרו אלא לזרז הלוקח שלא יעמוד על דעתו שאמר ב' דינרין ושיסכים לשלשה וכן הלוקח נתכוון לשלשה ולא נתכוון אלא לזרז המוכר שיסכים לכך ולא יעמוד על דעתו שאמר ארבעה דינרין [2] ומש"ה לא חייל נדרא וטעמא דמלתא לפי שדרכן של מוכר ולוקח בכך ומש"ה לא מיקרו דברים שבלב.

4. שיעורי ר' דוד נדרים דף כ עמוד ב

סימן כ"ו [השני] - בדין נדרי זרוזין: (א) אי הוי מדין אומדנא דמוכח, או דלא הוי דיבור של נדר כלל מתני' ארבעה נדרים התיירו חכמים, נדרי זרוזין וכו', שניהם רוצים בשלשה דינרים. והיינו משום אומדנא דמוכח, דהוי דברים שבלבו ובלב כל אדם שלכך נתכוין. ובפשוטו לא הוי זה הלכה בנדרים דוקא, אלא הוי דין אומדנא דמוכח, דמהני בכל התורה. אכן צ"ע לדעת הריטב"א בקידושין (דף נ. בד"ה ודילמא) דאף דברים שבלבו ובלב כל אדם, דהוי דברים, אם הוא עוקר מה שהתנה עליו בפירוש, לא מהני, [והיינו דהיכא שסותר ממש לדיבור, לא מהני אף אי הוי בלב כל אדם]. א"כ איך מהני הכא לבטל הדיבור של הנדר שהוציא בפיו. וצ"ל דהכא לא הוי רק מדין דברים שבלבו ובלב כל אדם, אלא יותר מזה, דחשיב לשון ממש, דכן הוא לשון המוכרים והלוקחים שמדברים כך, וכיון דזהו משמעות הלשון עצמו, הוי כאילו פירשו שכוונתן רק לזרז, ואין כאן אפ"ל דיבור של נדר כלל.

5. ספר דבר יעקב

א] שניהם רוצין בשלשה דינרין - מפרש הרא"ש ולא היה בלבם לשם נדר, ואע"פ שדברים שבלב אינם דברים, הכא הוי אומדנא דמוכח. וכ"כ הריטב"א והג"י ומוסיפים והוי כאילו פירש.

השער"י [שער ז-ח] ושי' ר' שמואל מקשים מהריטב"א [קידו' נ.]. שכתב דלא מהני אומדנא דמוכח נגד דיבור [דהגמ' בקידו' רוצה להוכיח ממתנ' דקתני ע"מ שאני כהן ונמצא לוי אינה מקודשת, אע"פ שאמרה בלבי היה להתקדש לו, ש"מ דברים שבלב אינם דברים. והגמ' דוחה לאו כל כמינה לעקרא לה לתנאה, ומבאר הריטב"א פ"י כיון שסותר בלבו מה שאמר בפיו, וה"ה אומדנא דמוכח לא מהני לסתור דיבור]. וקשה איך מהני הכא אומדנא דמוכח לסתור את דיבורו.

הרא"ש והתוס' כתבו דאנן סהדי [אומדנא דמוכח] שחשב כן בלבו ובעינן פיו ולבו שוין, ונראה דהא דהוסיפו בעינן פיו ולבו שוין, כוונתם שלא תאמר [כסברת הריטב"א] שאומדנא דמוכח אינו מבטל דיבור, לזה פירשו שאין הדיבור מתבטל מחמת מחשבת הלב אלא דמעיקרא ליכא נדר כיון שאין פיו ולבו שוין.

/ השער"י מתרץ כיון שדרך הסותרים לדבר כך, הוי הדברים שבלב כמונחים בתוך הדברים שדיבר בפיו. וא"ת איך מהני מעמיד דבריו, הרי כיון שדרך

6. ספר דבר יעקב

ג] קונם שאיני פוחת לך וכו' – גירסת הריטב"א והנ"י שאני פוחת. ויש כאן כמה פירושים. א. הר"ן פי' קונם דמיו עלי, וכן פירשו הנ"י והמאירי, כלומר המוכר אוסר על עצמו הכסף שיקבל תמורת המקח אם ימכור בפחות מסלע. ולגבי הקנה מכארים הר"ן והמאירי שהוא אומר קונם המקח [החפץ] עלי אם אקנהו ביותר משקל. ב. הרע"ב והרא"ש מפרשים קונם ככר לחם זה עלי אם אמכור או אקנה וכו'. ודומה לזה מפרש הריטב"א, קונם פירות עולם [כלומר פירות אחרים לא החפץ] עלי אם אמכור או אקנה וכו'. ומוסיף הנ"י דאין לפרש קונם מה שאני פוחת, דאם המוכר פוחתו אינו בא לידו ומה שייד לאוסרו. ג. ר"א מן ההר בשם רש"י והר"ן בשטמ"ק [כפי' ראשון] מפרשים שאוסר בקונם מה שפוחת, כלומר אם הפחית שקל משווי החפץ ומכר בג' שקלים במקום ד', או שקל אחד מהכסף נאסר, דהיינו שיעור הפחת. וכן אם הקונה שילם שקל אחד יותר, או נאסר בחפץ שווה שקל ולא נאסר כל החפץ.

ד. תלמידו ר' פרץ מפרשים שהמוכר אומר קונם עליך בחפץ מה שאני פוחת, והלוקח אומר קונם עליך במעות מה שאני אוסיף.

7. ספר דבר יעקב

ו] ר' יהודה היא דאמר משום רבי טרפון לעולם אין אחד מהן נוזיר לפי שלא ניתנה נזירות אלא

להפלאה – בפשטות סובר ר' טרפון שכל נזירות או נדר [שהוקש לנזירות - ר"ן ורא"ש] שנעשה על תנאי אינו נדר. ומקשה הקרן אורה מראשון הנודרים דהיינו יעקב אבינו שנדר עם תנאי אם יהיה אלוקים עמדי... וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. וכן בניי במדבר נדרו, אם נתן תתן... והחרמתי את עריהן, וכן חנה ויפתח נדרו נדרים על תנאי. ומתיר הקר"א דנודר בעת צרה שאני דגמר ומשעבד נפשיה. [והביאור דהנה הגמ' [סנה' כה]. מכארת שר' טרפון סובר דאסמכתא לא קניא, ולכן לא מהני תנאי בנזירות, כלומר כמו באסמכתא אין גמירות דעת להקנות, כי סבור שהחויב לא יחול, ה"נ אין לו גמירות דעת לנודר, כי הוא סבור שהאדם שהוא רואה אינו נוזיר וכן בשאר תנאים, אבל בשעת צרה יש לו גמירות דעת. עוד י"ל דאצל יעקב ובניי דומיהן הוי תפילה ובקשה מהי"ת שיעזור להם, והם בודאי היו בטוחים שה' יעזור, ולכן אינו אסמכתא ומהני התנאי. השלמי נדרים מתיר דרך נדרי איסור שנעשו על תנאי אין גמירות דעת, אבל נדרי צדקה ומצוה ודאי גמר ומשעבד נפשיה.

8. תוספות מסכת נדרים דף כא עמוד א
אלא להפלאה - וא"ת והא גבי נדרים לא כתב יפליא וי"ל דילפינן מהדדי משום דאתק' נדרים לנזירות.

9. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף כא עמוד א
מותר ליכנס לביתו ולשתות עמו טיפת צונן שלא נתכוון אלא לשם אכילה ושתייה. ומה שהזכיר כניסת הבית וטיפת צונן לא כוון אלא לזרוז וכ"ש שמותר באכילה ושתייה מה שלא הזכיר דכיון דמה שהוציא בפיו אינו נדר גם המחשבה אינה כלום דהנודר בלבו אע"פ שאין פיו מכחישו אינו נדר כ"ש זה שהוציא בפיו מה שלא היה בלבו:

10. רמב"ם יד החזקה - הלכות נדרים פרק ח
(י) וכן הקורא לחבירו שיסעוד אצלו ומיאן ונשבע או נדר שלא יכנס לביתו ולא ישתה לו טפת צונן הרי זה מותר להכנס לביתו ולשתות לו צונן שלא נתכוון זה אלא שלא יאכל וישתה עמו בסעודה זו וכן כל כיוצא בזה:

11. שו"ע יורה דעה - סימן ריח
(ד) היה מפציר בחבירו שיאכל אצלו, ומיאן ואמר: קונם לביתך שאיני נכנס וטיפת צונן שאני טועם, מותר ליכנס לביתו ולשתות לו צונן, שלא נתכוון אלא שלא יאכל וישתה עמו בסעודה זו. וכן כל כיוצא בזה. (מי שנדר צדקה או שאר נדר מחמת חולה, ומת, עיין לקמן סימן ר"כ):

12. ספר דבר יעקב

בן ר"ן ד"ה מי וכו' ולא איפשיט בעיין ונקטינן לחומרא - וכ"כ הרא"ש, הריטב"א, הרשב"א והנ"י, וכן פוסק השו"ע [סימן רלב-ב].

הכס"מ [נדרים ד-ג] תמה על הרמב"ם שהשמיט הבעיה. [ומוסף הכס"מ די"ל כיון שהרמב"ם כתב ואלו נדרים מותרים ולא כתב היתר במקרה של הגמ', ממילא איכא איסור כמו כל נדר. נ"ר"א מן ההר כתב מהא דהרמב"ם לא הביא הבעיה משמע שמתיר, וכן דעת המאירי.]

החת"ס והאחיעזר [ח"ב סימן יט] והדרכ"ד מקשים על הכס"מ שהיה לרמב"ם להזכיר שאסור רק מספק, ונ"מ דליכא מלקות, ותירצו שהכא הוי ספק דברים שבלב, שהוי ספק אם הוי דברים שבלב כל אדם או הוי דברים שבלב, ולכן הוי ודאי איסור, דספק בלב כל אדם לא מהני.

ומוסף האחיעזר דכע"ז מצינו בגמ' [ב"ב קמח]:
בעיה אם שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו והבריא האם הוי הקדש, האם הוי כמתנה שמתבטלת או בהקדש גמר ומקדיש אף אם יבריא. וכתב הרא"ש דמספק הוי הקדש. ומבאר הקה"ח [סימן רנ-ה] כיון שהוי ספק אומדנא דמוכת, לא מהני מספק, דכל היכא שאיכא ספק אם יש אומדנא, שוב אין כאן אומדנא דמוכת.

ולפי סברת השער"י [הנ"ל ע"א אות א] אין כאן ספק אומדנא דמוכת אלא כיון שהוי ספק אם כוונתו לזרוז או לנדר, הוי ספק דיבור, האם דיבורו כפשוטו או כלשון הסוחרים, ומספק צריך להחמיר, וזה סברת הראשונים שכתבו מספק להחמיר.

13. בית הבחירה למאירי מסכת נדרים דף כא עמוד ב

היתר נדרים חלוק בארבעה פנים [1] מהם שאין צריכין היתר ושאלה והם כל אותם שבמשנתנו וכיוצא בהם [2] ומהם שאין צריכין שאלה לחכם אבל צריכין שאלה לעם הארץ והם שביארנו קצתם בפרק שני [3] ומהם שאין להם היתר כלל והם אותם שעדין לא חלו ואין שאלה לנדר ושבועה עד שיחולו כמו שיתבאר במסכת זו וכמו שכתבנו בפרק שני בסוגיית המשנה הרביעית בסופה וכן כל הנדרים הנתלין בדעת אחרים ושלא לדבר מצוה על הדרך שביארנו באחרון של מכות [4] והחלוקה הרביעית הם רוב הנדרים שיש להם היתר ושאלה וצריכים לה בין חכם בין עם הארץ:

וכבר ביארנו בפרק ראשון בענין סוגיית הנדוי שאין שום אדם מתיר לעצמו את הנדר ואל תחוש במה שאמרו למטה ושרא לנפשיה שפירושו שמצא פתח לעצמו שעל ידו הותר לו כמו שנבאר ויש חולקין בזו ואין דבריהם נראין אלא צריך שילך אצל אחר שיתיר לו ומעתה אם יש שם יחיד מומחה והוא שיהא גמיר וסבר ובעל הוראה בכל מקום ויש מצריכין לנסמך ...

14. ספר דבר יעקב

ד' אין חכם רשאי להתיר אלא כעין ארבעה הנדרים הללו קסבור אין פותחין בחרטה - הר"ן מבאר שחרטה הוי חרטה עכשיו, ופתח הוי טעות בזמן עשית הנדר.

הגליון מהרש"א מביא תשובת מהר"ט [ח"ב סימן כז הובא בגרנ"ט סימן נז] שכתב בשם אביו המבי"ט שנדר שהותר ע"י פתח מותר מה"ת ללא התרת חכם כיון שהוי נדר בטעות, ומדרבנן בעינן התרה ע"י חכם, ולכן קאמר רב אסי שאין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים הללו שלא חל הנדר כלל.

המהר"ט מקשה דא"כ למ"ד דבעי פתח ולא מהני חרטה, מתי אמרה תורה שחכם מתיר, הרי בפתח א"צ התרה, ובחרטה לא מהני התרה. כשי' ר' דוד [אות עה] כתב דלכאורה היה אפשר לתרין דהא דאין פותחין בחרטה היינו לכתחילה מדרבנן אבל מה"ת פותחין, אבל מקושית המהר"ט מוכח דס"ל שמדאורייתא לא מהני התרה בחרטה כיון שאין טעות בעצם הנדר.

15. שיעורי ר' דוד נדרים דף כא עמוד ב

יט) ביאור החילוק בין פתח לחרטה גמ' ההוא דאתא לקמיה דרב הונא, א"ל לבך עלך, א"ל לא, ושרייה. וכתבו הר"ן והריטב"א והנימו"י, דאף למ"ד פותחין בחרטה, בעינן דוקא חרטה דמעיקרא, והיינו דהוי נמי כמו פתח דאומר שהיה בכעס בשעת הנדר, ועכשיו מתחרט, והוי פתח חרטה. והחילוק בין חרטה לפתח הוא, דפתח ממש הוי כעין טעות, דאומר דאי ידע בשעת הנדר, או אילו היה סיבה אחרת, לא היה נודר, והוי כעין טעות, אבל פתח חרטה אינו מוצא שום אופן דלא היה נודר אז בשעת נדרו, ורק דאומר שמתחרט בזה דהיה אז בכעס ועכשיו מתחרט, ואי היה אז כמו השתא, לא היה נודר, והוי נמי פתח חרטה. אבל אם אומר דבאמת לא היה אז בכעס, רק כמו עכשיו, ורק דמתחרט על מה שעשה הנדר, לא מהני חרטה זו (וע"ע להלן ס"ק ל"א).